

Prikaz knjige / Book Review

Alternativna paradigma

Wael B. Hallaq, *The Impossible State: Islam, Politics and Modernity's Moral Predicament* (New York: Columbia University Press, 2013), str. 256.

Wael B. Hallaq (r. 1955, Nazaret) je univerzitetski profesor (Columbia University, USA) specijalizovan za oblasti islamskog prava i islamske intelektualne historije. Njegove dosadašnje publikacije o Šerijatu otvorile su nove uvide u koncept, historijski razvoj i teoriju islamskog prava. Među njima navodimo *Ibn Taymiyya Against the Greek Logicians* (1993), *A History of Islamic Legal Theories: An Introduction to Sunni Usul al-fiqh* (1997), *Authority, Continuity and Change in Islamic Law* (2001), *An Introduction to Islamic Law* (2009), *Shari'a: Theory, Practice, Transformations* (2009). Predmet ovog prikaza je njegov posljednji rad pod naslovom *The Impossible State: Islam, Politics and Modernity's Moral Predicament* (2013).

Ova knjiga nije obimna po sadržaju: obuhvata 170 stranica osnovnog teksta i 86 stranica referenci, glosarija, bibliografije i indeksa. U formalnom smislu knjiga je podijeljena na uvod i 7 poglavlja.

Osnovna autorova teza formulisana je na početku Uvoda riječima: „Islamska država, ako se prosuđuje definicijom moderne države, predstavlja nemoguć i u sebi kontradiktoran koncept“ (str. IX). Ovu tezu autor razvija i argumentuje slijedećim tezama:

- Koncept moderne države, koji je u muslimanskom svijetu usvojen u vrijeme kolonijalne vlasti i procesa modernizacije, za muslimane je problematičan zato što nije moguće da sadržava neki projekt koji se bazira na moralnosti;
- Kada govori o modernosti, Hallaq ne misli na jedan period u svjetskoj historiji, nego na specifične oblike odnosa;
- Istinska islamska vlada (termin koji autor koristi umjesto termina „islamska država“) može se naći u predmodernom muslimanskom društvu;

- U tom društvu ne govorimo o državama, nego o dinastijama, pošto riječ *dawla* izvorno označava dinastije koje se smjenjuju u pojedinim krajevima muslimanskog svijeta;
- Šerijat je moralni zakon islama i on je kao takav sve do 19. vijeka uspješno regulisao muslimanska društva. Šerijat je bio vezan za učene pravnike, a ne za državu;
- Šerijat kao moralni diskurs nespojiv je s modernom državom, koja nije neutralna. Ova nekompatibilnost proizlazi iz različitih paradigmi – moderne države i islamske vladavine (Islamic governance);
- Šerijat je u nacionalnoj državi osuđen na neuspjeh, jer u toj državi nije prisutna moralnost koja proizlazi iz Šerijata;
- Pokušaji muslimanskih modernista nisu uspjeli. Hallaq predlaže da se ide u predmodernu doba i tu nađe inspiracija za djelovanje u današnje doba.

Paradigma „islamske vladavine“. Oblik islamske vladavine u predmodernu doba imao je više karakteristika (str. 48–79). Prvo, u islamu je ummet zamjenjivao naciju moderne države. Islamska teritorija bila je tamo gdje je primjenjivan Šerijat. Šerijat je cjelina moralnih principa koji se čuvaju pravnim konceptima. Moć interpretacije Šerijata ima zajednica u cjelini ili zajednica predstavljena glavnim pravnicima. Suverenitet pripada Bogu a Šerijat je Njegov zakon i Njegova volja. Nema islama bez moralno-pravnog sistema ukorijenjenog u metafizici niti ima takvog sistema izvan Božijeg suvereniteta. (Na drugoj strani, nema moderne države bez vlastitog suvereniteta i suverene volje.)

U islamskoj paradigmi ključne su dvije funkcije: muftije i kadije. Muftija tumači Šerijat i odgovoran je pravno i moralno društvu u kome živi. Kadija primjenjuje pravo koje su razvile muftije. Uprava u skladu sa Šerijatom (*al-siyasa al-shar'iyya*) uređuje ulogu izvršne vlasti.

Šta je rješenje? Wael b. Hallaq predlaže rješenje koje se bazira na stavu o historijskom Šerijatu kao lokusu morala. To rješenje uključuje dvije linije akcije (str. 168–169). Prvo, muslimani treba da artikulišu i konstruišu nastajuće forme vladavine u muslimanskom svijetu. To se čini putem idžtihada. Na osnovu historijskih moralnih izvora treba odgovoriti na pitanje šta Šerijat znači u angažovanju s ekonomijom, obrazovanjem, privatnom i javnom sferom. Drugo, tokom tog procesa muslimani treba da se angažuju sa svojim partnerima na Zapadu u pogledu pozicioniranja morala kao centralnog domena poretka u društvu. Zajednički cilj takvog angažmana jeste pobjeda koja ustoličuje moral kao domen svjetskih kultura neovisno od civilizacijskih varijacija. „Nema islamske vlade bez takve pobjede niti ima te pobjede bez moralnog buđenja modernosti“ (str. 170), završava Hallaq.

Kritika. Ovo djelo pisano je s pozicija postmodernističke teorije države. O tome svjedoče i brojni autori na koje se Hallaq poziva. U postmodernističkoj teoriji države prisutna je kritika protezanja koncepta moderne teritorijalne države u prošlost te kritika odvajanja moderne države od moralnosti. U tom smislu i ova knjiga daje koristan doprinos kritici modernizacije u muslimanskim zemljama.

Također, upada u oči i Hallaqovo naglašavanje poimanja Šerijata kao moralnog kodeksa, što se nekada gubilo prevodenjem Šerijata kao „prava“, posebno ako je ono shvatano pozitivistički.

Veoma je korisno i Hallaqovo izlaganje „islamske paradigme“. Uz ovo ide i kritička primjedba da Hallaq ne posvećuje dovoljno pažnje *kanunu*, odnosno pravnim propisima koje su izdavali muslimanski vladari, koje su tumačile muftije a primjenjivale kadije. Muslimanske zajednice kroz historiju nisu živjele samo pod Šerijatom, nego i pod kanunom.

Druga primjedba odnosi se na tezu da je nemoguće govoriti o državama u predmodernu doba. U komparativnoj pravnoj historiji uobičajeno se govori o državama još od perioda starog vijeka (Egipta, Mesopotamije, stare jevrejske države) preko država predmoderne Evrope sve do modernog doba. Te države posjedovale su svoje karakteristike ali su, bez obzira na njih, vršile funkcije države – to jest održavale su društveni poredak i primjenu sankcija.

Konačno, ovaj se autor ne slaže s tezom da je vjerski modernizam bio neuspješan. Naime, ako se shvati da je moderno doba jedna od faza u svjetskoj historiji, a što Hallaq ne čini, onda se izazov na zahtjeve vremena u tom periodu može smatrati legitimnim. Autori, kao što je Afgani i Abduh, zalagali su se za ono za što i Hallaq – za idžtihad. To zašto u muslimanskom svijetu nije uspio projekt izgradnje modernosti s moralnom supstancom ostaje tema za diskusiju.

Fikret Karčić
Univerzitet u Sarajevu